

**ДОНИШКАДАИ ИҚТИСОД ВА САВДОИ ДОНИШГОҲИ
ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН**

**ББК-65.9 (5 Тадж) 23
УДК-33ТЗ
К23**

Ҳуқуқи дастнависӣ

КАРИМОВ ИНОМ ИСМОИЛОВИЧ

**ХУСУСИЯТҲОИ МИНТАҚАВИИ РУШД ВА
ҶОЙГИРКУНИИ ФИРМАҲОИ БИЗНЕСИ ХУРД ВА МИЁНА
(дар мисоли вилояти Суғди ҶТ)**

**Ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ
(иқтисоди минтақавӣ)**

АВТОРЕФЕРАТ

Диссертатсияи унвони илмӣ дараҷаи номзади илмҳои иқтисодӣ

Роҳбари илмӣ

д.и.и., профессор Бобочонов Д.Д.

ХУҶАНД – 2019

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёт ва соҳибкории Донишкадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон иҷро карда шудааст

Рохбари илмӣ:

Бобочонов Даврон Дадочонович,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Муқарризони расмӣ:

Низомова Тӯҳфамоҳ Давлатовна,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи иқтисодиёти корхона ва
соҳибкории Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Юсупова Гулнора Абдуманоновна,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
декани факултети муҳандисию
иқтисодии Донишкадаи
политехникии Донишгоҳи техникии
ба номи М. Осимӣ

Муассисаи тақриздиханда:

Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Б.Ғафуров

Ҳимояи диссертатсия «28» июни соли 2019 соати 12⁰⁰ дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-023 дар назди Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд, маҳаллаи 17.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар сомонаи расмии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (www.tsulbp.tj) ва дар китобхонаи илмии донишгоҳ дар суроғаи 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд, микроноҳияи 17, бинои 1 шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «_____» _____ соли 2019 ирсол шудааст.

Котиби илмӣ

Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-023,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Самадова З.А.

I. ТАВСИФИ УМУМИИ КОР

Мухимияти мавзӯи тадқиқот. Раванди ташаккули шароитҳои рушди устувори иҷтимоию иқтисодии минтақа муносибати концептуалиро ба тақмили самтҳои рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар соҳаҳои истеҳсолии афзалиятноки иқтисодиёти минтақавӣ пешбинӣ мекунад. Тамоюли рушди босуръат ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна, ки ба иқтисодиёти муосири бозории аксарияти мамлакатҳои ҷаҳон хос аст, дар бизнеси хурду миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба таври возеҳ зоҳир мегардад.

Вале дар марҳилаи ҳозираи ташаккули низоми бозории иқтисодиёт сабаби муносибати мухталиф ба бизнеси хурду миёна дар муносибати ба худ хос ба пайдоиши бизнеси миёна дар ҷамъият ниҳон аст.

Рушди устувори сохторҳои соҳибкории хурду миёна пешбинӣ менамояд, ки аз як тараф ҳар минтақаи дар тақсмоти байниминтақавии меҳнат иштироккунанда ба истеҳсоли он маҳсулоте махсус гардонида шавад, ки минтақа аз лиҳози маҳсулоти мазкур афзалият дорад, ва аз тарафи дигар, таъмини талаботи худӣ аз ҳисоби маҳсулоти фирмаҳои хориҷие амалӣ мегардад, ки ворид кардани онҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ ғоидаовар аст.

Дар иртибот ба гуфтаҳои боло рушди устувор ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна чун омили муҳими баланд бардоштани самарабахшии иқтисодиёти минтақавӣ ва тасбити макроиқтисодии он баррасӣ мешавад.

Вале, дар марҳилаи муосири тағйирёбии бозории иқтисодиёт бизнеси хурду миёна ба қадри кофӣ инкишоф наёфтааст, ки ин сабаби ба миён омадани мушкилот дар рафъи истеҳсоли ашёи хом ва истифодаи нерӯи арзони корӣ барои истеҳсоли молҳои баландсифат ва рақобатпазир дар корхонаҳои хурду миёнаи мамлакат мешавад. Корхонаҳои мазкур чун субъекти хочигидорӣ ба хизматрасониҳои мухталиф, ки истеъмоли онҳо ба баланд бардоштани самарабахшии тамоми иқтисодиёти бозорӣ мусоидат мекунад, талаботи баланд пешниҳод менамоянд. Бинобар ин тадқиқи масъалаҳои рушди устувор ва ҷойгиркунии бизнеси хурду миёна дар Тоҷикистон беш аз пеш аҳамият пайдо мекунад. Бо назардошти нуқтаи мазкур, ҳамчунин зарурати коркарди низоми тадбирҳо оид ба фароҳам овардани шароити мусоид барои кушодану пешбурди бизнеси хурду миёна, ҷустуҷӯю дарёфти механизму абзорҳои тараққии босуръати он ва тақмили низоми идоракунии рушди устувори иқтисодиёти минтақавӣ муҳимияти мавзӯъ ва аҳамияти кори диссертатсиониро муайян мекунад.

Сатҳи таҳқиқи илмӣ мавзӯ. Ба назарияи рушди устувору ҷойгиркунии фирмаҳо асосгузори самтҳои классикӣ ва классикии нав - баромад, ба мисли А.Вебер, И.Тюнел, Ж.Б.Сей, Д.М.Кейнс, А.Смит, Т.Малтус, К.Маркс, Ф.Энгельс ва дигарон саҳми назаррас гузоштаанд. Асарҳои олимони русиягӣ, аз қабили А.И.Бородин, И.В.Васильев, А.И.Ведищев, М.В.Виноградов, А.И.Гаврилов, Л.В.Козловская, З.В.Коробков, В.Ф.Медведев, О.И.Митяков, И.В.Мрогачёв, Ю.Г.Смирнов, И.Г.Сшемов, К.Титов ва дигарон ба таҳқиқи масоили иқтисодиёти бозорӣ, соҳаю риштаҳои он бахшида шудаанд.

Баъзе аз масъалаҳои ташаккули низоми муносибатҳои бозорӣ дар ҚТ ва муқаррароти асосии назарияи рушди устувори иқтисодиёт, аз ҷумла ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар асарҳои илмӣ олимони: А.А.Абдуғаффоров, Г.С.Абдусаматов, А.Х.Авезов, Ф.А.Азизов, И.А.Аминов, Д.Д.Бобочонов, А.А.Бойматов, С.А.Ғозибеков, Т.Б.Ғаниев, М.М.Исмоилова, Р.А.Каримов, Н.К.Қаюмов, С.Д.Комилов, Н.М.Нарзикулов, А.А.Назаров, Т.Н.Назаров, Т.Д.Низомова, М.Нурмаҳмадов, Р.К.Рачабов, А.Рауфӣ, Р.К.Раҳимов, А.М.Раҳимов, Т.Р.Ризокулов, Ҳ.М.Саидмуродов, Х.Н.Факеров, М.М.Шарипов, С.Х.Ҳабибов, Н.С.Сангинов ва дигарон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар онҳо назарияи иқтисодиёти бозорӣ, хусусиятҳои минтақавии ҷойгиркунии ҳудудии нерӯҳои истеҳсолӣ, объектҳои инфрасохтор, корхонаҳои хурду миёна ва ғайра инъикос ёфтаанд.

Дар бобати масъалаи рушди устувори иқтисодиёти ҳудудӣ гуфтан лозим аст, ки он то ҳол амалан тадқиқ нашуда боқӣ мемонад. Аз ҷумла масъалаҳои назарияю амалияи ҷойгиркунии ҳудудии корхонаҳои бизнеси хурду миёна, муайян кардани дараҷаи рушди устувори иқтисодии минтақаҳо ва иштироки онҳо дар тақсими байниминтақавии ҳудудии меҳнат, ҳамчунин номутаносибӣ, ки дар иқтисодиёт ба миён омадааст, муқаррар намудани дурнамои самтҳои оқилонаи рушди соҳаҳои ҳаётан муҳим ба қадри бояду шояд мавриди тадқиқ қарор нагирифтаанд.

Мақсади тадқиқоти диссертатсионӣ коркарди асосҳои концептуалии рушди устувор ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна, арзёбии ҳолати муносири он ва коркарди тавсияҳои илмию амалӣ, ки ба тақмили механизмҳои рушди устувор ва баланд бардоштани рақобатпазирии амалкарди бизнес - корхонаҳои хурду миёна мебошад.

Барои ноил гардидан ба мақсади дар пеш гузошта дар кор вазифаҳои зерини илмӣ тасвия ва ҳал карда шудаанд:

□ омӯхтани ҷанбаҳои назариявии масъала ва аниқ кардани таърифи мафҳумҳои “рушди устувор”, ва “бизнеси хурду миёна”, пешниҳод кардани тавсифи пурмӯхтаҳои бизнес-корхонаҳои хурду миёна ва субъектҳои бизнеси хурд, миёна ва калон;

□ муайян кардани хусусиятҳои минтақавии рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар шароити тағйирёбии бозории иқтисодиёт ва тадқиқи ҳолати муосир ва қонуниятмандии рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна ва марҳилаҳои ислоҳоти раванди гузариш ба рушди устувори корхонаҳои бизнеси хурду миёна.

□ ошкор сохтани шароитҳои маҳаллии минтақавӣ чун омили муайянкунандаи устувории рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар минтақа, пешниҳод кардани усули муайян кардани самарабахшии фирмаҳои хурду миёна дар минтақа бо истифодаи низоми нишондиҳандаҳо ва механизмҳои танзими амалкарди онҳо ба мақсади баланд бардоштани рақобатпазирии молҳое, ки фирмаҳои миёнаю хурд пешниҳод мекунанд.

□ омӯхтани дараҷаи истифодаи захираҳои меҳнатӣ ва сатҳи рушди фирмаҳои бизнеси хурду миёнаи вилояти Суғд ва мутобиқати он ба талаботи тақсими оқилонаи ҳудудии меҳнат ва шароитҳое, ки барои рушди устувори минтақа дар самти ҷойгиркунии истеҳсолот ва соҳаҳои меҳнатталаб ва соҳаҳое, ки талаботи аҳолиро таъмин мекунанд, заруранд.

□ таҳлил намудани талаботи объектҳои минтақавӣ ба захираҳои сармоягузорӣ, арзёбии таркиб ва сохтори он дар иртибот бо тағйирёбии муҳити макроиқтисодӣ ва шароитҳои беруна, ки дар минтақа ба фаолияти субъектҳои бизнеси хурду миёна таъсир мерасонанд, коркарди алгоритми интиҳоби лоиҳаҳои аз лиҳози сармоягузорӣ ҷаззоби минтақавӣ, ки ба сармоягузориҳои хусусӣ ва мақомоти ҳокимият дар бобати бунёди фирмаҳои хурду миёна мароқоваранд.

□ коркарди тамсилаи низоми идоракунии ангишти захираҳои инсонӣ ва тамсилаи ҷойгиркунию идоракунии фирмаҳои хурду миёна ба мақсади баланд бардоштани истифодаи самарабахши захираҳои ашёи хоми минералӣ ва иқтидори табию иқтисодӣ ва меҳнатӣ.

Объекти тадқиқоти диссертатсионӣ ҷойгиркунии бизнес-корхонаҳои хурду миёна мебошад, ки дар соҳаи бизнеси хурду миёнаи иқтисодиёти минтақавии вилояти Суғд амал мекунанд.

Предмети тадқиқоти диссертатсионӣ – муносибатҳое мебошанд, ки дар раванди амалии механизмҳои иқтисодию ташкилии рушди устувори бизнеси хурду миёна дар шароити тағйирёбии конъюктураи бозорӣ ба миён меоянд.

Асосҳои назариявӣ ва методологии тадқиқоти диссертатсионӣ - тадқиқоти бунёдӣ ва умдаи олимони маъруфи хориҷию ватанӣ ба шумор мераванд, ки ба назарияи ташаккули низоми иқтисодӣ бозорӣ, ба вучуд овардани шароити рушди устувори ташкили идоракунии бизнеси хурду миёна дар соҳаю риштаҳои мухталифи иқтисодӣ минтақа баҳшида шудаанд.

Дар рафти иҷрои тадқиқоти диссертатсионӣ усулҳои абстраксияи (таҷарруди) илмӣ, таҳлил ва синтез, усулҳои иқтисодӣ омории таҳлили минтақавӣ, пурсиш ва арзёбии қоршиносӣ, тамсиласозӣ, таҳлили коррелятсионӣ регрессии робитаҳои мутақобила дар раванди рушди устувори иҷтимоӣ иқтисодии минтақаҳои мамлакат мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Сарчашмаи иттилоотии тадқиқоти диссертатсионӣ — натиҷаҳои интишоршудаи қорҳои тадқиқоти илмӣ, мақолаҳо, таҳқиқот ва дигар маводи Агенти омили Ҷумҳурии Тоҷикистон ва идораи он дар вилояти Суғд, ҳамчунин санадҳои қонунгузорию меъёриро, ки фаъолияти субъектҳои бизнеси хурду миёнаро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим мекунанд, дарбар мегирад.

Навгонии илмӣ диссертатсия аз қорқарди асосҳои назариявӣ методологии рушди устувор ва қойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна, тавсияҳо оид ба ташаккули механизмҳои танзими қойгиркунии субъектҳои минтақавӣ ва баланд бардоштани самарабахшии фаъолияти онҳо дар хизматрасонӣ ба истеъмолкунандагони минтақа иборат аст.

Натиҷаҳои асосии тадқиқот, ки дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд ва ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, чунинанд:

1. Ба таърифи мафҳумҳои “рушди устувор” ва “бизнеси хурду миёна” дар асоси қамъбасти таҷрибаи хориҷии ташаккул ва рушди бизнеси хурду миёна дар шароити муҳити рақобатнок тасҳеҳҳо ворид намуда, зарурати таснифи омилҳои, ки ба қойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар қаринаи рушди устувори иҷтимоӣ иқтисодии минтақа таъсир мерасонанд, исбот қарда шудааст.

2. Ҳолати ҳозираи бизнеси хурду миёна дар вилояти Суғд муайян қарда шудаанд. Қонуниятмандӣ ва тамоюлҳои рушди онҳо дар марҳилаҳои гуногуни гузориш ба низоми бозории муносибатҳо ошқор қарда шудаанд. Зарурати қорқарди барномаҳои ҳадафманд оид ба ташкил ва қойгиркунии объектҳои фирмаҳои бизнеси хурду миёна ва амалигардонии марҳила ба марҳилаи тадбирҳои ташкилию иқтисодӣ, ки ба баланд бардоштани самарабахшии амалқардаи онҳо нигаронида шудаанд, исбот қардидааст.

3. Усули муайян қардани самарабахшии фирмаҳои хурду миёна дар минтақаҳо бо истифодаи низоми нишондиҳандаҳо пешниҳод шудааст. Афзалиятҳои нишондиҳандаҳои ҳосилнокии меҳнат, боздеҳи фонд ва боздеҳи масолаҳ, ки сатҳи самарабахшии қойгиркунии фирмаҳо, соҳаҳо ё гурӯҳи истеҳсолотро дар маҷмааҳои ҳудудии гуногундараҷа дар минтақа ҳатталимқон аниқ тавсир мекунанд, исбот қарда шудааст.

4. Самтҳои баланд бардоштани сатҳи истифодаи захираҳои меҳнатӣ ва ҳаҷмҳои эҳтимолии маблағгузорӣ, махсусан дар шаҳрҳои хурду миёна муайян қарда мешавад. Исбот қарда шудааст, ки захираҳои табиӣ иқтисодӣ барои рушди бизнеси хурду миёна ҳангоми қойгиркунии истеҳсолоту соҳаҳои меҳнатталаб, ки талаботи аҳоли ва дигар субъектҳои минтақавиро таъмин мекунанд, қофиянд ва истифодаи самарабахшии онҳо ба рушди устувори шаҳрҳои Қонибодом, Исфара, Истаравшан, Панҷакент, марказҳои ноҳияҳои Спитамен, Қаббор Расулов, Деваштич, Айнӣ ва шаҳракҳои Зафоробод, Меҳнатобод, Дилварзии, Нефтобод мусоидат хоҳад қард.

5. Талаботи дурнамои объектҳои минтақавӣ ба захираҳои сармоягузорӣ муайян қарда шудааст. Зарурати тавсеаи ҳамқории байналқалқии фирмаҳои хурду миёна дар самти қалби захираҳои иловагии сармоягузорӣ собит қардидааст, алгоритми интиқоби лоиҳаҳои сармоягузори қаззоб, ки ба сармоягузори хусусӣ ва мақомоти давлатӣ дар

бобати бунёди фирмаҳои хурду миёна дар вилояти Суғд мароқоваранд, пешниҳод шудааст.

6. Тамсилаи низоми идоракунии ангеизиши захираҳои инсонӣ ва тамсилаи ҷойгиркунию идоракунии фирмаҳои хурду миёна дар ҚТ коркард шудааст. Исбот гардидааст, ки татбиқи тамсилае, ки ба баланд бардоштани истифодаи самарабахши захираҳои ашёи хоми минералӣ ва иқтисодӣ ва меҳнатӣ дар самтҳои афзалиятноки равандҳои интегратсионӣ дар мамолики ИДМ ва Осиёи Марказӣ асос ёфтааст, ба афзоиши самарабахшии коркарди ашёи хоми кишоварзӣ бо истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазирӣ ҷавобгӯ ба талаботи тақозо ва шартҳои рушди устувору ҷойгиркунии фирмаҳои хурду миёна ва таҳкими мавқеи онҳо дар соҳаи бизнес ба роҳи рушди сохтмони нақлиётӣ ва курортию сайёҳӣ мусоидат мекунад.

Арзиши амалии тадқиқоти диссертатсионӣ дар он аст, ки натиҷаҳои ба даст омада аз тавсияҳои мушаххас ва методикаҳо оид ба такмилу ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна иборатанд. Коркардҳои илмию амалӣ, ки нуктаҳои зеринро дар бар мегиранд, аҳамияти амалӣ доранд: ояндабинии омилҳое, ки ба рушди ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна таъсир мерасонанд, методикаи арзёбии рақобатпазирии фирмаҳои хурд, тавсифи механизми коркард ва татбиқи барномаҳои ҳадафманди ташкили бизнеси хурду миёна, тавсияҳо оид ба беҳтар намудани шароити институтсионалии фаъолияти субъектҳо, ки ба истеъмолкунандагон хизмат мерасонанд ва онҳоро барои таъмини рушди устувори иқтисодиёти бозории минтақа истифода бурдан мумкин аст.

Натиҷаҳои илмӣ диссертатсия ва тавсияҳо мумкин аст дар соҳаҳои зерин истифода бурда шаванд:

□ дар фирмаҳои хурду миёна ҳини ташкили истеҳсоли мол ва хизмат ва ҳаракати онҳо ба истеъмолкунандагон, ҳамчунин ҳангоми коркарду амалигардонии барномаҳои ташкили фирма ва арзёбии ҳолати он дар бозор;

□ дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ – барои коркарди барномаи рушд ва ҷойгиркунии корхонаю субъектҳои бизнеси хурду миёна, самарабахшии амалкарди онҳо ва ҳалли масоили амалигардонии сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ;

□ дар раванди таълимии ДИС ДДТТ ҳангоми хондани курси “Иқтисодиёти минтақавӣ”, “Иқтисодиёт ва ташкили бизнеси хурд”, “Асосҳои соҳибкорӣ”, “Иқтисодиёт ва ташкили истеҳсолот дар корхонаҳои саноати сабук” ва ғайра.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия ба Шиносномаи ихтисоси илмӣ. – Мавзӯи кори диссертатсионӣ ба соҳаҳои тадқиқот дар доираи ихтисоси 08.00.05 Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (иқтисодиёти минтақавӣ): 3.2. Тақсимои қаламрави захираҳои иқтисодӣ; ҷиҳатҳои назариявӣ, методӣ ва амалии ҷойгиркунии корхонаҳо, фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна, кластерҳои иқтисодӣ, корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ, хоҷагиҳои хонавода; 3.16. Коркарди методологии таҳлил ва методикаи баҳодиҳии фаъолияти сохторҳои корпоративӣ, бизнеси хурду миёна, корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои ғайритижоратӣ дар минтақаҳо ва ноҳияҳои маъмурӣ. Муаммоҳои истифодабарии оқилонаи дороиҳои моддӣ ва ғайримоддӣ минтақаҳо – захираҳои табиӣ, базаи моддӣ-техникӣ, сармояи инсонӣ ва ғайраҳо; 3.23. Механизми маконии инкишофи бизнеси хурд ва соҳибкории хусусӣ дар сатҳи мезоиктисодӣ. Муаммоҳои баланд намудани самаранокии соҳибкории хурду миёна дар минтақаҳо. Стратегияи тараққиёт ва таъсисёбии низоми соҳибкорӣ дар бахшҳо ва соҳаҳои иқтисодиёти минтақавӣ.

Тасвиб ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқ. – Натиҷаҳои асосии тадқиқот дар форумҳо, конференсияҳо ва ҷамъишҳои ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ (солҳои 2012-2018) маъруза шудаанд. Коркардҳои методӣ дар раванди таълим дар ДИС ДДТТ истифода мешавад.

Муқаррароти асосии кор дар маҷаллаи илмию амалӣ ва назариявии Донишгоҳи давлатии ба номи К.Э. Сиолковский Калуга, УДК 159.9+37+372, 8ББК 74+88 Н34; «Донишгоҳи иқтисодиёт ва савдои Полтава: дар конференсияи IX байналхалқии илмию амалии “Бизнеси шабакавӣ: ташаккул, масоил, инноватсияҳо”; “Аҳбори Донишгоҳи

милии Тоҷикистон”, дар силсилаи. № 2/6 (210) соли 2016 ва № 2/10 (219) соли 2016; Ахбори ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ: № 1(70) соли 2017 ва №2 (75) соли 2018; Ахбори Академияи илмҳои ҚТ, силсилаи илмҳои иқтисодӣ, №2 соли 2018, ББК 65.9 (5Т) 26 УДК 336. Сомонаи E-mail: m-ilm@mail.ru интишор шудааст.

Интишорот. Оид ба мавзӯи тадқиқоти диссертатсионӣ 15 кор бо ҳаҷми умумии 12,8 ҷ.ч., аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи КОА назди Президенти ҚТ, ҳамчунин КОА Вазорати маориф ва илми ФР ҷоп шудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми кор. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, номгӯи адабиёти истифодашуда ва замимаҳо иборат аст. Ҳаҷми умумии кор 192 саҳифа мебошад. Кор 39 расм ва 31 ҷадвалро дар бар мегирад. Феҳрасти адабиёт 178 номгӯӣ, аз ҷумла ба забони англисӣ, ҳамчунин 11 замимаро дар бар мегирад.

Дар муқаддима муҳимияти мавзӯ асоснок гардидааст, дараҷаи омӯзиши мавзӯи тадқиқот муайян шудааст, мақсаду вазифаҳои тадқиқот тасвия шудаанд, объекту ҳадафи кор, наwgонии илмӣ, ҳамчунин аҳамияти назария амалии натиҷаҳои ба даст омада муайян гардидаанд.

Дар боби якум – “Ҷанбаҳои назариявии рушди устувори бизнеси хурду миёна чун унсурҳои сохтории иқтисодӣ минтақаӣ” – асосҳои концептуалии рушди устувори бизнеси хурду миёна дар минтақа аниқ карда шудаанд, таърифи муаллифии мафҳумҳои “рушди устувор” ва “бизнеси хурду миёна” пешниҳод гардидаанд. Хусусиятҳои ташаккул ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна ва рушди устувор дар асоси таҷрибаи хориҷии рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар минтақа муайян карда шудаанд.

Дар боби дувум – “Ҳолати мусоир ва рушди бизнеси хурду миёна дар иқтисодӣ минтақа” – вазъият ва устувории бизнеси хурду миёнаи вилояти Суғд мавриди таҳлил қарор гирифта аст, омилҳои муайян карда шудаанд, ки ба ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар ҳудуди минтақа таъсир мерасонанд ва арзёбии иқтисодии иқтисодии корхонаҳои хурду миёна ва роҳҳои истифодаи онҳо дар минтақа сурат гирифтааст.

Дар боби сеум - “Дурномаи рушд ва ҷойгиркунии бизнеси хурду миёна дар иқтисодӣ минтақа” – роҳҳои баланд бардоштани самарабахшии ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар иқтисодӣ минтақа муайян карда, самтҳои асосии мусоидати давлат ба тараққиӣ бизнеси хурду миёна ҷудо намуда, тамсилаи тараққиву ҷойгиркунии ояндадори фирмаҳои бизнеси хурду миёна асоснок карда шуданд.

Дар хулосаю пешниҳодҳо натиҷаҳои асосии тадқиқоти диссертатсионӣ ҷамъбаст карда шудаанд.

Дар замимаҳо маводи таҳлилий, ки нуктаҳои алоҳидаи тадқиқоти диссертатсиониро шарҳу тавзеҳ медиҳанд ва пурра мекунанд, пешниҳод гардидаанд.

II. МУҚАРРАРОТИ АСОСИИ ИЛМИИ ТАДҚИҚОТИ ДИССЕРТАТСИОНӢ, КИ БА ҲИМОЯ ПЕШНИҲОД МЕГАРДАНД

1. Натиҷаҳои ҷамъбасти назариявии таърифи мафҳумҳои “бизнеси хурду миёна” дар қаринаи “рушди устувор” – и иқтисодӣ миқтақа ва таснифи омилҳое, ки бо ҷойгиркунии мусоиди фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар ҳудуди миқтақавӣ таъсир мерасонанд.

Рушди устувори иҷтимоӣ–иқтисодӣ, ҷомеа ва субъектҳои хоҷагидорро ба таври сарфакорона истифодабарии захираҳои табиӣ, бо назардошти ноил шудан ба пешрафти илмӣ технологӣ ва истифодаи самарабахши сармоягузорӣ, равона месозад, инчунин тағйироти шахсӣ ва институтсионалӣ, ки ҳамроҳи ҳамохангсозӣ ба даст меоранд, барои ноил шудан ба эҳтиёҷот ва орзуҳои насли имрӯза ва оянда кӯмак мерасонад. Дар иқтисодиёти муосир, истилоҳи “рушди устувор” бештар истифода мешавад, зеро истифодаи мақсадноки потенциалҳои мавҷуда ва шароитҳои муҳити берунаро дар низоми иқтисодиёт таъмин менамояд ва барои қонеъ намудани талаботҳои насли оянда бо нигоҳ доштани захираҳои табиӣ кафолат медиҳад.

Дар қор нақшаеро асоснок карда шудааст, ки диққати махсусро ба принципҳои рушди устувор, ки имконияти самаранок ва баробар истифода намудани захирахоро фароҳам меоварад, нишон дода шудааст, то ин ки тавозуни манфиатҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоиро дар фазои миқтақавӣ таъмин намояд.

Дар ин ҷода нақши бизнеси хурд ва миёна дар таъмини сатҳ ва сифати ҳаёти одамон муҳим аст.

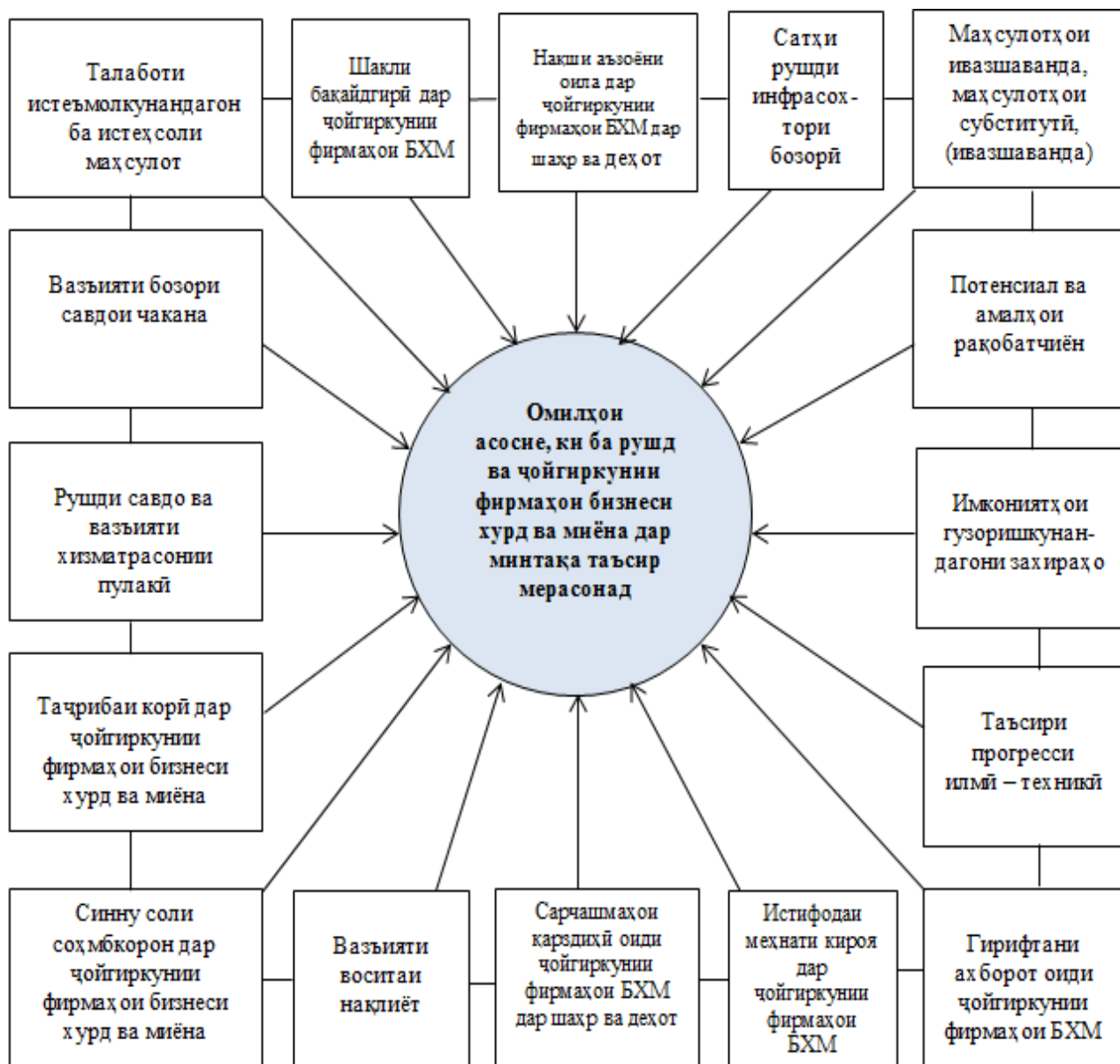
Ҳамин тариқ, беш аз нисфи зиёди аҳолии қобилияти меҳнатидоштаи мамлакатҳои тараққиқардаи саноатӣ дар бизнеси хурд ва миёна қор мекунанд ки нақши онҳо дар иқтисодиёти давлат ҷои намоёнро нишон медиҳанд.

Истилоҳи “бизнеси хурд ва миёна” аз таҷрибаи амалияи хориҷӣ гирифта шудааст. Дар Қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми “бизнеси хурд ва миёна” – ро ҳамчун мафҳуми “соҳибқорони хурд ва миёна” истифода бурда мешавад.

Нақши “бизнеси хурд ва миёна” дар низоми иқтисодиёти миқтақа ва аҳамияти он дар рушди иҷтимоӣ иқтисодии вилояти Суғд афзоиш меёбад. Ҳамин тариқ, ҳиссаи бизнеси хурд ва миёна дар ташаккули ММД 63,4%, ташкил медиҳад, ки тақрибан 2/3 шугли аҳолии аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол ва зиёда аз 79% даромадҳои андоз ба бучети давлатиро таъмин менамояд. Илова бар ин, онҳо ба паст кардани сатҳи камбизоатии аҳоли аз 80% дар соли 2003 то 29,6% дар соли 2018 мусоидат намуданд. Саҳми бизнеси хурд ва миёна дар ҳаҷми истеҳсолоти саноатӣ 53%, сохтмон 43% ва дар баҳши кишоварзӣ 93% ташкил медиҳад.

Ба миқдори омилҳои асосие, ки ба рушди бизнеси хурд ва миёна таъсир мерасонад, дохил мешавад захираҳои босамари меҳнатии донишу малакаи соҳибқорӣ дошта, инчунин сатҳи фаъолияти саноатии миқтақа мебошад. Аз як тараф, бизнеси хурд ва миёна конюнктураи миқтақаро мушоҳида менамояд, бо таъсисдиҳии ҷойҳои қории ҳолӣ, барқарорсозии истеҳсолот, баргараф кардани яккахуқмронӣ, ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, ва аз дигар тараф як қатор вазифаҳои махсусро, оиди алоқамандӣ бо афзоиши сармоягузориҳои асосӣ, таъмини устуворнокии молиявӣ, барқарорсозии як қатор соҳаҳо ва истеҳсолотро ба ҷо меорад.

Ба омилҳои ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна (БХМ), оиди интиҳоби ноҳия ва нуқтаи ҷойгиркунии дар миқтақа дохил мешавад: мавқеи ҳудудии иқтисодӣ ва ҷуғрофии миқтақа, шумораи аҳолие, ки дар ҳудуди ин миқтақа зиндагӣ мекунанд, сармояи инсонӣ, инфрасохтори ҳудудии миқтақавӣ, захираҳои табиӣ–иқтисодии миқтақа, потенциалҳои илмӣ–техникӣ ва сохтори ташкили хоҷагии миқтақавӣ ва сифати идоракунии дарбар мегирад (расми 1).

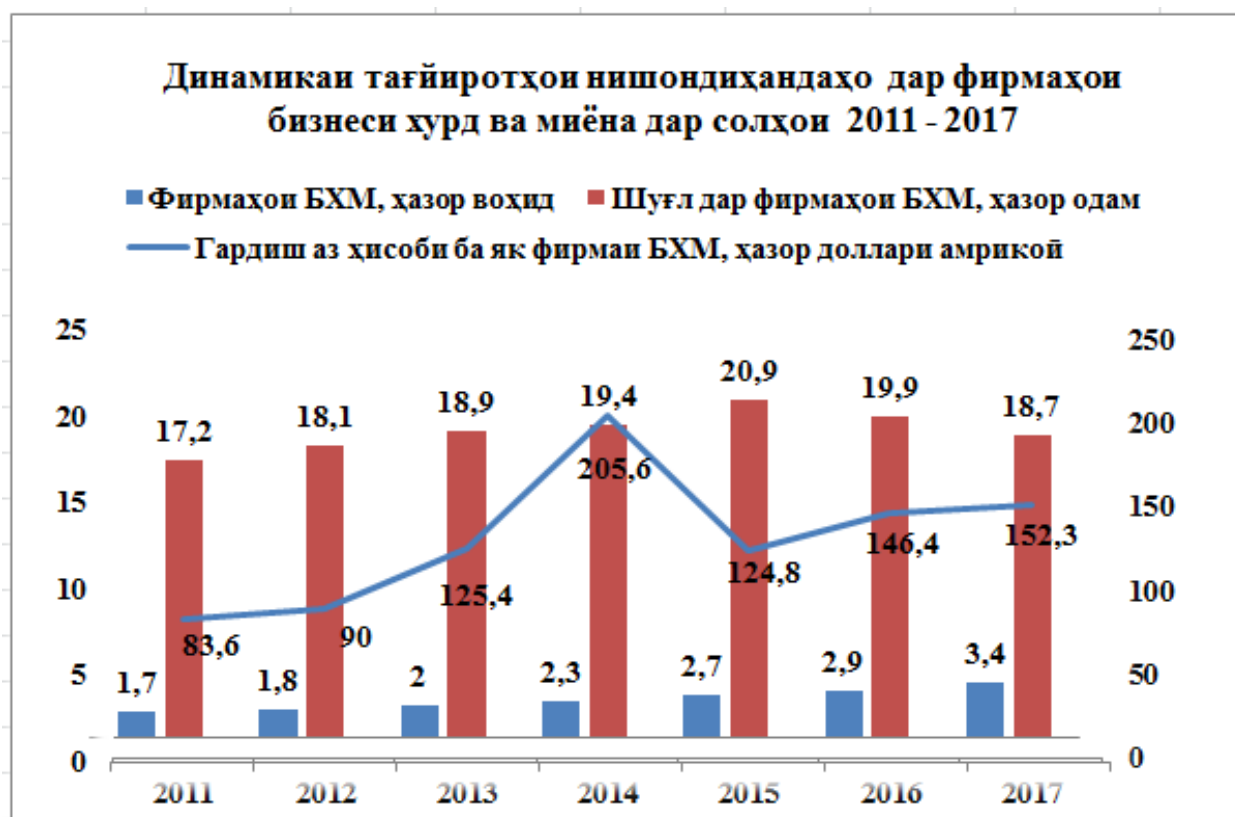
Расми 4. Омилҳои асосие, ки ба рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар минтақа таъсир мерасонад.

Ба микдори шароитҳое, ки барои беҳтар ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар фазои минтақавии вилояти Суғд дохил мешавад инҳоянд: мавҷудияти захираҳои зиёди манбаъҳои гуногуни маъдан, оби тоза ва захираҳои гидроэнергетикӣ, меҳнати нисбатан арзон ва рушди низоми таҳияшудаи нақлиёт ва коммуникатсия, инчунин шароити мусоид барои рушди туризм ва кишоварзӣ барои парвариши маҳсулотҳои ғизоӣ тозаӣ экологии озукаворӣ равона карда шудааст.

2. Натиҷаҳои таҳлили вазъии ҳозираи бизнеси хурду миёна дар вилояти Суғд ҚТ, қонуниятмандию тамоюлҳои ошкорсохтаи рушди онҳо дар марҳилаҳои муҳталифи гузариш ба низоми бозории муносибатҳо.

Дар ҷумҳурӣ 284,5 ҳаз. субъектҳои соҳибкорӣ ба қайд гирифта шудааст ва афзоиши он муқоиса бо соли гузашта 7,9% ташкил дод. Дар сохтори бизнеси хурд ва миёна 82,9ҳаз. субъектҳо ба воситаи патент фаъолият менамоянд ва ба воситаи шаҳодатнома 31,3ҳаз. хоҷагиҳои деҳқонии бизнеси хурд ва миёна-корхона 138,4ҳаз. ва шахсони ҳуқуқӣ-корхонаҳо 31,9ҳаз. ададро ташкил медиҳад. Қисми асосии корхонаҳои дар соҳаи бизнеси хурд ва миёна мавҷудбуда дар асоси моликияти хусусӣ таъсис ёфтаанд.

Таксимоти бақайдгирифташудаи субъектҳои хоҷагӣ дар минтақаҳои мамлакат чунин ифода ёфтааст. Дар соли 2017 дар пойтахт ш. Душанбе 24% шумораи умумии корхонаҳои БХМ ба қайд гирифта шудааст. Қариб сеяки фирмаҳои ба қайд гирифташуда дар вилояти Хатлон, чоряки он дар вилояти Суғд ва 4% дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон рост меояд (Расми 2).

Аз тарафи муаллиф тартиб дода шудааст. Сарчашма: Оҷонсии оид ба омили назди Президенти ҶТ. «Омили солони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2017» (Душанбе: - 2018 с.).

**Расми 2. Динамикаи тағйироти нишондиҳандаҳо дар фирмаҳои
БХМ дар солҳои 2011 – 2017.**

Қисми зиёди субъектҳои фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна, ҳамчун бизнес ягона, бо номи соҳибкорони инфиродӣ дар соҳаи бизнеси хурд ва миёна фаъолият мебаранд, андозаи кор бо андозаи патент ва шаҳодатнома арзёбӣ мешавад, тасниф мешаванд. Фирмаҳое, ки дар соҳаи соҳибкории бизнеси хурд ва миёна машғуланд, ба фирмаҳои дорои маҳдудияти (камтар аз 25%) моликияти давлатӣ маҳсуб мешаванд, ин ба гардиши он мутаносибан на аз 4 маротиба зиёд бошад, мутобиқи Кодекси андоз ширкатҳое, ки камтар аз 30 нафар кормандон ва то 50 нафар дар соҳаи кишоварзӣ ташкил медиҳад, муайян карда шудааст. Инчунин гурӯҳи фирмаҳое, ки бо истеҳсоли маҳсулотҳои аксизӣ, истеҳсоли алюминий, истихроҷи маъдан, коргузориҳои бонкӣ ва суғуртакунонӣ, сармоягузориҳо ва мубодилаи ашёроҳо машғуланд ҷудо кардан мумкин аст.¹

Дар кор қайд карда шудааст, ки афзолиятҳои корхонаҳои бизнеси хурд ва миёна алоқамандӣ доранд: якум, дар доираи як корхонаи бизнеси хурд ва миёна якчанд намудҳои фаъолият ҷойгир карда шудаанд, ки онҳо ба мустақилият ва тахассусӣ диққат медиҳанд; дувум ба вазъи душвории иқтисодии корхонаҳои бизнеси хурд ва миёна бо

¹ Қонуни ҶТ «Оиди ҳимояи давлатӣ ва дастгирии соҳибкорӣ дар ҶТ», нашрияти № 98 (аз 25 июли соли 2005) ва № 259 (аз 12 майи соли 2007).

вучуди таҷҳизоти сусти технологӣ, сатҳи пасти идоракунии тахассусии кадрҳо мавҷуданд мутобиқанд.

Аммо, ин афзалиятҳо аз сабаби монеаҳои, ки ба рушди бизнес таъсир мерасонад истифода бурда намешаванд. Ҳамин тариқ мувофиқи пурсиш омилҳои муҳиме, ки рушди бизнеси хурд ва миёнаро бозмедоранд, инҳоянд: талаботи кам ба маҳсулотҳо ва хизматрасониҳо - 21% пурсидашудагон, рақобат дар бозор - 32% ва андозҳои баланд - 19% ва дар деҳот - дар фаъолияти субъектҳои давлатӣ - 17%, мушкилоти дастрасии истеҳсолкунандагон дар бозори фурӯш - 23%, инчунин мушкилоте, ки алоқамандӣ вобаста ба обёрии замин - 25%.

Мутахассисони корхонаҳои хурд ба муҳити институтсионалӣ, ки дар он фаъолият мекунанд, чунин арзёбӣ менамоянд: - таъсири давлат ба фаъолияти бизнес - 57%, мавҷуд набудани имкониятҳои иқтисодӣ, аз ҷумла дастгирии давлат нисбати бизнеси хурд - 45% ва имкониятҳои кредитӣ - 50%. Махсусан бояд қайд намуд, ки кам гардидани таъсири коррупсия ба фаъолияти субъектҳои БХМ - 12% мебошад (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1.

Натиҷаи пурсиши соҳибкорон оиди фирмаҳои БХМ вилояти Суғд

	Бо фоиз				
	Ба пурраги розӣ нестанд	Розӣ нестам	Имконият и розигиро дорам	Ба розигӣ наздиқ ҳастам	Ба пуррагӣ розӣ ҳастам
Мизони андозситонии фирмаҳои БХМ	52	47	127	64	35
Шароити қарздиҳӣ	47	44	73	75	86
Мизони фоиз	77	55	99	66	30
Ҳимояи ҳуқуқ аз тарафи давлат	83	47	75	66	54
Пардохтҳои ғайрирасмӣ	177	58	51	17	22
Қонунҳо, оддӣ ва фаҳмо	37	64	98	71	55
Имкониятҳои иқтисодӣ барои соҳибкории хусусӣ	46	34	99	79	67
Низоъ ва муроҷиат ба суд	62	42	53	82	86

Сарчашма: Натиҷаҳои арзёбӣ, дар асоси гузаронидани пурсиш аз тарафи муаллиф ҳамҷояварӣ карда шудааст.

3. Усулҳои ҳангоми муайян кардани самарбахшии фирмаҳои хурду миёна дар минтақа татбиқшаванда бо истифодаи нишондиҳандаҳои ҳосилнокии меҳнат, боздеҳи фонд ва боздеҳи масолах, ки дараҷаи самарабахшии ҷойгиркунии фирмаҳо, соҳаҳо ё гурӯҳи истеҳсолотро дар маҷмааҳои ҳудудии гуногундараҷа дар минтақа ҳатталимкон аниқ тавсиф мекунанд.

Дар методикаи муайян кардани самаранокии иқтисодии ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар тарҳрезии соҳтмони нав, ки дар Донишқадаи иқтисодиёти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст, ба сифати асос, нишондиҳандаҳои сармоягузориҳоро дар соҳаи иқтисодиёти минтақа, ҳамчун таносуби ҳаҷми физикии маҳсулоти софӣ соҳа бар фондҳои асосии соҳа истифода мебаранд.

Ҳангоми ҳисоб намудани самаранокии нишондиҳандаҳои корхонаи БХМ, ба монанди боздеҳии фондҳо, дар асоси маҷмӯи маҳсулот ё ки ғоида аз фурӯши фондҳои асосӣ ва гардон муайян карда мешавад.

Самаранокии комплексҳои ҳудудӣ, ҳамчун маҷмӯи субъектҳои БХМ, бар андозаи миёнаи боздеҳии фондҳо ва ҳосилнокии меҳнати ҷамаи фирмаҳои ба он воридшаванда ҳисоб карда мешавад.²

Дар баъзе соҳаҳои БХМ дар сохтори хароҷот, ҷои намоёнро хароҷотҳо ба ашъеи хом ва маводҳо ишғол менамояд, ки онҳо ба рушди самаранокии фирма таъсир мерасонад ва он на танҳо аз дараҷаи истифодаи қувваи корӣ, балки аз воситаи меҳнат ва предмети меҳнат вобастагӣ дорад. Дар чунин фирмаҳои ба монанди мевагӣ, абрешимӣ, мӯина (қолинбофӣ), самаранокӣ аз ҳисоби баланд бардоштани боздеҳии масолах ва муқоиса бо ноҳияи тадқиқотбарандаи сатҳи нисбатан пасттарини он афзоиш меёбад.

Баҳисобгирии боздеҳии масолах ҳангоми муайян намудани суръати рушди самаранокӣ имконият медиҳад, ки онро дар ҳақиқат арзёбӣ намуд.³

Натиҷаҳои ҳисобҳои самаранокии фирмаҳо, дар соҳаи бизнеси хурд ва миёна ба назардошти боздеҳии масолах ва бо назардошти боздеҳии масолах дар ҷадвали зерин оварда шудааст (ҷадвали 2).

Ҷадвали 2.

Самаранокии баъзе аз фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар вилояти Суғд

Фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна	Бе назардошти боздеҳии масолах			Бо назардошти боздеҳии масолах		
	Самаранокӣ	Индекс	Ҷои ишғолкарда	Самаранокӣ	Индекс	Ҷои ишғолкарда шуда
Сӯзишворӣ	93,5	0,85	10	106,7	0,99	8
Коркарди металл	129,9	1,19	1	108,1	1,01	7
Кимиё	114,5	1,05	4	106,1	0,98	9
Саноат	93,6	0,86	9	113,8	1,06	5
Пахтатозакунӣ	67,1	0,62	12	102,3	0,95	11
Абрешим	116,9	1,07	3	123,6	1,15	2
Мӯина (қолинбофӣ)	109,4	1,01	6	120,3	1,12	3
Хӯрокворӣ	110,0	1,02	5	102,4	0,96	10
Сабзавоту мева	76,4	0,70	11	118,3	1,10	4
Равған	95,2	0,87	8	101,2	0,94	12
Шаробпазӣ	125,1	1,15	2	136,2	1,27	1

Ҳисобҳо аз тарафи муаллиф ба иҷро расонида шудааст: Дар давраи аз солҳои 2012 то 2017 дар асоси нишондиҳандаҳои маҷмӯи маҳсулотҳо.

Агар чунин ҳисобҳо барои минтақаҳои дигар гузаронида шавад, онро на танҳо байни худ муқоиса кард, балки инчунин дар асоси тамсилаи иқтисодӣ – риёзии самаранокии фирмаҳои БХМ дар минтақаҳои кишвар тартиб додан мумкин аст.

Дар соли 2017 дар муқоиса бо соли 2012, самаранокии умумии фаъолияти фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар вилояти Суғд, дар асоси маҷмӯи маҳсулот бо назардошти боздеҳии масолах ҳисоб карда шудааст, ки он ба 7,1% афзуд.

² Лис А. Г. Анализ эффективности структуры промышленного комплекса экономических регионов. Изд. Экономика, 2016, № 5, стр. 116.

³ Шилин И. Г. Эффективность производства и планирование темпов экономического развития. – М. 2015, № 3.

4. Самтҳои афзалиятноки баланд бардоштани дараҷаи истифодаи захираҳои табиӣ ва меҳнатӣ ва ҳаҷмҳои эҳтимолии маблағгузорӣ ба ҷойгиркунии истеҳсолот ва соҳаҳои меҳнатталабе, ки талаботи аҳоли ва дигар субъектҳои минтақавӣ таъмин менамоянд ва истифодаи самарабахши онҳо ба рушди устувори шаҳрҳои Конибодом, Исфара, Истаравшан, Панҷакент, марказҳои ноҳияҳои Спитамен, Ҷаббор Расулов, Деваштич, Айни, шҳаракҳои Зафаробод, Меҳнатобод, Дилварзин, Нафтобод мусоидат хоҳад кард.

Дар қор қайд карда шудааст, ки фаъолияти асосии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар соҳаҳои савдо, нақлиёт, алоқа ва амалиётҳо бо амволи ғайриманқул ва инчунин дар бахши рушди босуръат рушдбандаи иқтисодиёти минтақавӣ ба монанди меҳмонхона, тарабхона, инчунин дар фаъолияти хизматрасонии молиявӣ гузаронида мешавад.

Сатҳи нобаробарии рушди хоҷагии шаҳрҳо ва ноҳияҳои вилояти Суғд, бо ҳар гуна дараҷа сатҳи рушди бизнеси хурд ва миёна ва нобаробар ҷойгиршавии фирмаҳоро муайян менамояд (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3.

**Гурӯҳбандии шаҳрҳо ва ноҳияҳои
вилояти Суғд оиди сатҳи рушди бизнеси хурд ва миёна**

Шаҳрҳо ва зерноҳияҳо	Сатҳ	Вазни қиёсӣ дар вилояти Суғд оиди						
		худудҳо	аҳоли		Кормандони истеҳсолӣ	Фондҳои асосии истеҳсолӣ	Маҷмӯи маҳсулотҳо	Маҷмӯи маҳсулотҳо
			дар маҷмӯъ	аз он ҷумла дар шаҳрҳо				
Аз он ҷумла: Дар вилояти Суғд	Миёна	3,9	24,5	43,9	52,9	48,8	62,1	50,7
Хучанд	Баланд	5,1	34,2	49,8	56,0	50,9	66,9	58,6
Исфара ва Конибодом	Аз миёна боло	6,4	19,0	17,6	24,8	23,6	19,2	18,2
Зарафшон	Аз миёна боло	48,2	12,9	4,0	3,8	6,8	5,9	9,1
Қаромазор	Аз миёна боло	25,0	17,1	14,6	8,0	12,5	2,9	7,4

Аз тарафи муаллиф дар асоси маълумоти зерин тартиб дода шудааст: «Потенциалҳои захираҳои иқтисодии минтақаҳои Тоҷикистон» ш. Душанбе. Нашри Дониш – 2016 с.

Нисбати сатҳи рушди бизнеси хурд ва миёна дар вилояти Суғд, Хучанд ҷои якум, Исфара ва Конибодом ҷои дуюмро ишғол менамояд. Дар маҷмӯъ 11,5% худуди ишғолнамудаи ин шаҳрҳо 53,2% аҳоли, 56% миқдори кормандон, 51% фондҳои асосии истеҳсолӣ ташкил медиҳанд, ки онҳо бештар аз 86% ҳаҷми маҳсулотҳои вилояти Суғдро истеҳсол менамоянд.

Шаҳри Хучанд, ки дорои аҳамияти муҳими умудавлатиро дорост мавқеи нақлиёти ҷуғрофӣ, иқтисодии назарраси иқтисодӣ, захираҳои бузурги ашёи хом ва заминҳои серҳосили обёришаванда, инчунин мавҷудияти захираҳои меҳнатӣ, омили асосии муайян намудани ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар роҳи ояндаи тараққиёт мебошад. Лекин ба сатҳи рушди бизнеси хурд ва миёна афзоиши мизони андоз

ва шароити чоришудаи қарздиҳӣ таъсир мерасонад, ки боиси кам гардидани сатҳи даромаднокии субъектҳо ва аҳоли, инчунин ба баландшавии сатҳи рақобатпазирӣ оварда мерасонад. Аз ҳама аҳамияти муҳим ин ғунҷоинокии бозор ва раванди ташаккули талабот ба маҳсулотҳои фирмаҳои хурд ва миёнаи бизнес мебошад.

5. Алгоритми интихоби лоиҳаҳои ҷаззоби сармоягузорӣ, ки барои сармоягузориҳои хусусӣ ва мақомоти ҳокимият мароқоваранд, дар бобати бунёди фирмаҳои хурд миёна дар вилояти Суғд дар асоси ҳисобу китоби талаботи дурнамои объектҳои минтақавӣ ба захираҳои сармоягузорӣ ва натиҷаҳои коркарди тамсилаи оптимизатсионии ҷойгиркунии фирмаҳои хурд ва миёна дар вилояти Суғд, ки ба афзоиши самарабахшии коркарди ашёи хоми кишоварзӣ бо истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазирӣ ҷавобгӯ ба талаботи тақозо ва шартҳои рушди устувор ва таҳкими мавқеи он дар соҳаи бизнес мусоидат мекунанд.

Дар кори иҷрогардида қайд гардидааст, ки захираҳои сармоягузорӣ ва сохтори истифодаи онҳо омилҳои муҳимтарини рушд ва ҷойгиршавии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна, дар иқтисодиёти минтақавӣ мебошад.

Сармоягузорӣ дар рушди фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар шаҳрҳои вилояти Суғд бо мақсади тақмил додани таҷҳизоти техникӣ ва баланд бардоштани таҷҳизоти муосири техникӣ онҳо сурат мегирад (расми 3).

Сарчашма: Натиҷаҳои овардашуда дар асоси пурсишнома оиди БХМ.

Расми 3. Самтҳои асосии сармоягузорӣ дар фирмаҳои шаҳрии бизнеси хурд ва миёна дар вилояти Суғд.

Арзёбии омилҳои, ки ба ҳалли сармоягузориҳои бизнеси хурд ва миёна дар шаҳрҳо таъсир мерасонад дар тамсилаи зерин оварда шудааст:

$$\Pr(y_i = j) = \frac{\exp(\beta_{0j} + \beta_{1j}x_{1j} + \beta_{2j} + \beta_{3j}x_{3j})}{\sum_k \frac{3}{k} = 1 \exp(\beta_{0k} + \beta_{1k}x_{1k} + \beta_{2k}x_{2k} + \beta_{3k}x_{3k})} = P_{tj} \quad (1).$$

Дар ин чо:

j - 1, 2, 3, 4 – категорияҳое, ки у ишғол карда метавонад;

k – миқдори баённамоии тағйирёбӣ;

x₁ – миқдори қарзҳо;

x₂ – вақти корӣ дар бизнеси ҳозира;

x₃ – миқдори пасандозҳо;

Дар асоси формулаи 1⁴ ду намуди тамсила таҳия карда шудааст: якум – барои муайян кардани тағйирёбандаҳое, ки ба қарорҳои сармоягузорӣ таъсир мерасонад, дуюм – барои арзёбии тағйирёбандаҳое, ки ба муваффақияти сармоягузорӣ таъсир мерасонад. Ин тамсилаҳо муносибати манфӣ ба қарори сармоягузорӣ нисбати рушди бизнеси соҳаи хизматрасонӣ: мавҷудияти қарз ва давомнокии кор дар бизнеси ҳозиразамон нишон дод. Соҳибкороне, ки бо истифодаи қарз кор кардан мехоҳанд, ба таваккалӣ роҳ медиҳанд ва сармоягузорӣ дар ин бизнес низ хатарнок аст.

Сатҳи дар боло овардашуда нишон медиҳад, ки эҳтимолияти сармоягузорӣ дар бизнеси хурд ва миёна дар байни соҳибкороне, ки дорои пасандозҳо мебошанд, зиёд аст, яъне ин имконият медиҳад, ки соҳибкорон дар бораи хавфҳои сармоягузорӣ бештар хавотир бошанд, зеро онҳо захираҳоро барои пӯшонидани талафоти эҳтимолии марбут ба сармоягузорӣ доранд.

Қарзҳои бонкӣ ба муваффақияти сармоягузорӣ таъсири манфӣ мерасонад, зеро ки пасандозҳо эҳтимолияти муваффақ шудан аз истифодаи сармоягузориҳоро афзоиш медиҳад.

Дар кор раванди кам кардани хатар бо он далел мавҷуд аст, ки Тоҷикистон дорои захираҳои ашёи хом, потенциали инсонӣ ва иқтидорҳои истеҳсолӣ оиди коркарди ашёи хоми кишоварзӣ мебошад ва истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир, махсусан барои он маҳсулотҳое, ки содирот мешаванд асос ёфтааст. Ҳамзамон зарурияти гузаронидани таҷдиди модернизатсиякунонӣ бо таҷҳизоти техникии замонавӣ дар корхонаҳои БХМ анҷом дода шавад.

Ба миқдори имкониятҳои устувори рушди иҷтимоӣ - иқтисодии минтақа ва ташкили бизнеси хурд ва миёнаи вилояти Суғд дохил мешавад: захираҳои табиӣ, ҳамчун омили муҳиме, ки ба раванди тақриристеҳсолӣ таъсир мерасонад, ё ки онҳо “асоси тақсимои чамбиятии (худудии) меҳнат” ва барои рушди босуръати рушди истеҳсоли маҳсулотҳо замима мегузорад.

Дар кор диққати асосӣ ба миқдори мавҷудияти боигариҳои табиӣ, ки сохтори истеҳсолӣ ва соҳаҳои таҳассусии вилояти Суғдро муайян мекунанд, пеш аз ҳама - ин сарчашмаҳои минералӣ дар ноҳияи Ҳавотоғ (Истаравшан) ва Се - Дара (Исфара), ки дар ин ҷойҳо имконияти рушд додани бизнеси хурд ва миёна мавҷуд аст, аҳамияти хоса дода шудааст.

Ҳангоми интихоби ҷой барои ташкил ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна, инчунин дар дигар соҳаҳои иқтисодиёти минтақавӣ, омили экологиро бояд ба инобат гирифта шавад.

Дар дурнамои оянда барои баланд бардоштани нақши бизнеси хурд ва миёна соҳаҳои хизматрасонӣ аҳамияти муҳимро мебозанд. Дар ин робита, дар кор тамсилаи ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва соҳаҳои бизнеси таълимдихӣ пешниҳод карда шудааст.

Арзёбии рушди устувори фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар дурнамои оянда ба минтақа дар асоси нишондиҳандаи интегралӣ дар вилояти Суғд, гузаронида шуд, ки он - 3,37% ро ташкил дод. Ин ҳангоми зарурияти муайян кардани самтҳои асосии рушд ва

⁴ Канат Тилекеев Малые и средние предприятия в Таджикистане: Факторы роста и барьеры развития: Изд. Институт Государственного управления и политики №31, 2014 г.

ҷойгиркунии қувваҳои истеҳсолкунанда ва иншоотҳои фирмаҳои хурд ва миёнаи бизнес бояд ба инобат гирифта шаванд.

ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДҲО

Тадқиқоти оид ба рушд ва ҷойгиркунии бизнеси хурд ва миёнаи иқтисодии минтақавӣ ба субут расонида имкон медиҳад хулосаҳои асосӣ ва пешниҳодҳои зерин баён карда шаванд:

1. Таҳлили назариявии таърифҳои дар адабиёти иқтисодӣ мавҷудаи мафҳумҳои “рушди устувор” ва “бизнеси хурду миёна” шарҳу тавзеҳи мухталифи онҳоро ошкор сохт. Истилоҳи “рушди устувор” бояд чун истифодаи ҳадафманди иқтисодии мавҷуда ва шароитҳои муҳити беруна, ки мувозинати динамикиро дар низоми иқтисодӣ ва воқеан беҳтар гардидани сифати ҳаёти одамонро таъмин мекунанд ва захираҳои табииро ба мақсади қонеъ гардидани талаботи наслҳои оянда нигоҳ медоранд, баррасӣ гардад. Истилоҳи “бизнеси хурду миёна” бошад аз амалияи хориҷӣ иқтибос шудааст ва дар қонунгузории ҚТ чун “соҳибкории хурд ва миёна” истифода мешавад.

2. Омӯзишу ҷамъбасти таҷрибаи хориҷӣ оид ба ташаккули рушди бизнеси хурду миёна, дар шароити муҳити рақобатнок нишон медиҳад, ки ба фаъолияти фирмашое, ки дар соҳаи бизнеси хурду миёна амал мекунанд ва ба ҷойгиркунии онҳо омилҳои сершумор таъсир мерасонанд ва бинобар ин зарурати таснифи онҳо ба миён меояд.

3. Ба ҳолати муосири бизнеси хурду миёна дар вилояти Суғд қонуниятҳои тамоюлҳои муайян ҳосанд, ки ба марҳилаҳои мухталифи гузариш ба низоми бозории муносибатҳо мувофиқат мекунанд. Рушди устувор ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар вилояти Суғд бо омӯзиши сатҳи сарватҳои табиӣ ва самтҳои рушди устувори нерӯҳои истеҳсолкунанда ва махсусгардонии минтақаҳои мамлакат, ҳамчунин вожагӣ ва хусусияти ҷойгиркунии соҳаҳо ва фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар ҳудуди минтақа, ки ба захираҳои табиӣ ва меҳнатӣ мувофиқанд, тавсиф мешавад.

4. Дар бораи методикаи муайян кардани самарабахшии фаъолияти фирмаҳои бизнеси хурду миёна ва ҷойгиркунии онҳо дар минтақа то ҳол иттифоқи оро вучуд надорад. Ҷойгиркунии минтақавӣ хеле нобаробари фирмаҳои бизнеси хурду миёна дар дохили минтақа ба мушоҳида мерасад, ки он дар таҷаммуи ғавқулодаи истеҳсолот ва аҳоли дар шаҳрҳои калон ва айни замон рушди сусти бизнеси хурду миёнаи шаҳрҳо ифода меёбад. Дар иртибот ба гуфтаи боло, мушкилот дар муайян кардани самарабахшии ташкил ва ҷойгиркунии фирма дар маҷмааҳои ҳудудии гуногундараҷа бояд бо роҳи истифодаи низоми нишондиҳандаҳо, аз ҷумла ҳосилнокии меҳнат, боздеҳи фонд ва боздеҳи масолеҳ ва ғайра рафъ карда шавад, ки дараҷаи самарабахшии ҷойгиркунии фирмаҳо, соҳаҳо ё гурӯҳи истеҳсолотро дар ҳудуди минтақа ҳатталимкон аниқ тавсиф мекунанд.

5. Сабаби рушди нокифояи бизнеси хурду миёна аз бисёр ҷиҳат набудани ҳавасмандии соҳибкорон ба маблағгузорӣ ба ин соҳа мебошад. Бинобар ин муайян кардани талаботи ояндадори объектҳои минтақавӣ ба захираҳои сармоягузорӣ зарурати тавсеаи ҳамкориҳои байналхалқии фирмаҳои хурд ва миёнаро маршрут месозад. Дар робита бо ин нукта, зарурати ҷалби иловагии сармояҳои хориҷию дохилӣ барои амалӣ гардидани лоиҳаҳои ҷаззоби сармоягузорӣ оид ба бунёди фирмаҳои хурду миёна дар вилояти Суғд ба миён меояд, ки барои сармоягузориҳои хусусӣ ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ мароқоваранд.

6. Барои ҷойгиркунии ва идоракунии фирмаҳои хурду миёна тамсилаҳои мухталифро истифода мебаранд, ки на ҳамеша шароити воқеии минтақаро адекватӣ инъикос мекунанд. Бинобар ин истифодаи тамсилаи ҷойгиркунии фирмаҳои хурду миёна, ки ба баланд бардоштани самарабахшии истифодаи захираҳои ашёи хоми минералӣ ва иқтисодии табиӣ иқтисодӣ ва меҳнатӣ дар самтҳои афзалиятноки равандҳои

интеграционӣ дар мамолики ИДМ ва Осиёи Марказӣ асос меёбад, ба афзоиши самарабахшии коркарди ашёи хоми кишоварзӣ бо истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазири ҷавобгӯ ба талаботи тақозо ва шартҳои тараққиӣ устувор ва таҳкими мавқеи соҳаи бизнеси хурду миёна дар иқтисодиёт мусоидат мекунад.

7. Захираҳои табиӣ ва иқтисодии барои рушди бизнеси хурду миёна дар самти ташкили истеҳсолоту соҳаҳои меҳнатталаб, ки талаботи аҳоли ва дигар субъектҳои минтақавиро тамин мекунанд, кофианд ва истифодаи самарабахшии онҳо ба рушди устувори шаҳрҳои Конибодом, Исфара, Истаравшан, Панҷакент, марказҳои ноҳияҳои Спитамен, Ҷаббор Расулов, Деваштич, Айнӣ, шаҳракҳои Зафаробод, Меҳнатобод, Дилварзин, Нафтобод мусоидат хоҳад кард.

Умуман ба назари мо, рушди минбаъда ва самарабахшии пешниҳоди концепсияҳои сершумори рушди устувор ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёнаи иқтисодиёти минтақавӣ, ки ба рушди устувори минтақа бо роҳи амалигардонии нақшаҳои нисбатан ғоидаовари интегратсия, мубодилаи молдор фирмаҳои бизнеси хурду миёна, муносибатҳои мутақобилаи байналхалқӣ, мубодилаи таҷриба, кадрҳои баландихтисос ва ғайра таъсири афзалиятнок дорад, дар оянда метавонад ба рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурду миёнаи иқтисодиёти минтақавӣ ва умуман рушди собитии иқтисодиёти миллии мусоидат кунад.

ОИДИ МАВЗҶИ ДИССЕРТАТСИЯ ЧУНИН НАМУДҶОИ ҚОР НАШР ГАРДИДААСТ:

а) номгӯи мақолаҳои нашргардидае, ки дар феҳрасти муассисаи тақриздиҳандаи маҷаллаҳои илмӣ ва нашрияҳои, ки аз тарафи ҚОА назди Президенти ҚТ, инчунин ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия тавсия дода шудааст:

1. **Каримов И.И.** Омилҳои, ки ба ҷойгиркунии корхонаҳои хурд ва миёна дар ҚТ таъсир мерасонад (дар мисоли вилояти Суғд Ҷумҳурии Тоҷикистон). Маҷаллаи «Ахбороти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон», Силсилаи илмҳои иқтисодӣ аз №2/6(210), саҳ. 134-140 дар соли 2016. Маҷалла дар индекси илмии иқтибоси Россия (РИНЦ) шомил аст. Ш. Душанбе, 2016 сол. - 0,3 ҷ. ҷ.

2. **Каримов И.И.** Нақши давлат дар рушди фирмаҳои бизнеси хурд ва миёнаи иқтисодиёти минтақавӣ (дар мисоли вилояти Суғд Ҷумҳурии Тоҷикистон). «Ахбороти ДДХБСТ силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ» №2 (75) аз 2018 сол., - 0,3 ҷ. ҷ. Маҷаллаи илмӣ дар феҳрасти тақриздиҳандаи журналҳои илмии Россия аз 03.06.2016 сол мутобиқи қарори Президиуми КАО шомил аст. Сайт ВАК РФ: <http://vak.ed.gov.ru/>.

3. **Каримов И.И.** Мукамалгардонии захираҳои молиявӣ дар рушди бизнеси хурд ва миёнаи иқтисодиёти минтақавӣ (дар мисоли вилояти Суғд). Дар маҷаллаи Академияи илмҳои ҚТ дар маркази илмии Ш. Хучанд дар силсилаи илмҳои иқтисодӣ №2, аз соли 2018. ББК 65.9(5Т)26 УДК 336. Сайт E-mail: m-ilm@mail.ru. Маҷаллаи илмӣ дар феҳрасти тақриздиҳандаи журналҳои илмии Россия мутобиқи қарори Президиуми КАО ФР шомил аст. - 0,4 ҷ. ҷ.

4. **Каримов И.И.** Арзёбии самаранокии иҷтимоӣ – иқтисодии корхонаҳои хурд ва миёна дар ҚТ (дар мисоли вилояти Суғд). «Ахбороти ДДХ БСТ силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ» №1 (70) аз 2017 сол., - 0,4 ҷ. ҷ. Саҳ 60 -74. Маҷаллаи илмӣ дар феҳрасти тақриздиҳандаи маҷаллаҳои илмии Россия аз 03.06.2016г., мутобиқи қарори Президиуми КАО шомил аст. Сайт ВАК РФ: <http://vak.ed.gov.ru/>.

5. **Каримов И.И.** Нақши соҳаи хизматрасонии маишӣ дар баланд бардоштани сатҳи ҳаёти аҳоли дар ҚТ (дар мисоли вилояти Суғд). Маҷаллаи «Ахбороти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон», Силсилаи илмҳои иқтисодӣ №2/10 (219), саҳ. 271-274 дар соли 2016.

Маҷалла дар индекси илмӣ иқтибоси Россия (РИНЦ) шомил аст. ш. Душанбе, 2016 сол.- 0,3 ҷ. ҷ.

6. Каримов И.И. Таъсири технологияҳои информатсионӣ ба раванди оморасозии мутахассисони хизматрасонии иҷтимоӣ-маданӣ ва сайёҳӣ. Дастовардҳои илмӣи Донишгоҳи давлатии Калуга ба номи К.Э. Циолковский УДК 159,9+37+372,8 ББК 74+88 Н34. сах. 9-11. - 0,2 ҷ. ҷ., ш. Калуга ФР – 2015 сол.

б) Мақолаҳои нашргардида дар дигар нашрияҳои илмӣ ва ҷамъомадҳо:

7. Каримов И.И. Омилҳое, ки барои сармоягузори дар ҷойгиркунӣ ва рушди корхонаҳои хурд ва миёнаи ҚТ муайян месозад (дар мисоли вилояти Суғд Ҷумҳурии Тоҷикистон). Конференсияи байналхалқии илмӣ – амалӣ. «Дурнамоҳои рушди макроиқтисодӣ ва баробар ҷойгиркунии қувваҳои истеҳсолкунанда» (аз 9-10 июни соли 2016.), бахшида ба 25 – солагии истиқлолияти ҚТ. ш. Душанбе – 2016 сол - 0,4 ҷ. ҷ.

8. Каримов И.И. Рушди муассисаҳои молиявӣ дар ҷойгиркунии корхонаҳои хурд ва миёна дар ҚТ. Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Рушди хизматрасониҳои молиявӣ дар шароити муттаҳидгардонии хоҷагии ҷаҳонӣ» Донишкадаи соҳибкорӣ ва хизмат (аз 31 март соли 2017) Душанбе – 2017 с. – 0,3 ҷ. ҷ.

9. Каримов И.И. Хусусиятҳои ҷойгиркунии корхонаҳои хурди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар ҚТ (дар мисоли вилояти Суғд). Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи акад. М.С.Осими. (7-феврари 2017 сол.) ш. Хучанд – 2017 сол. – 0,3 ҷ. ҷ. e-mail: tnah@mail.ru

10. Каримов И.И. Арзёбии потенциалҳои табиӣ ва истеҳсолии рушди иқтисодии саноат дар вилояти Суғд. Конференсияи илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Ташаккуловарӣ ва рушди бозори истеъмолии маҳсулотҳо дар Тоҷикистон» ДИС ДДТТ силсила: Илмҳои иқтисодӣ. Қисми - 2. ш. Хучанд – 2012с. – 0,3 ҷ. ҷ.

11. Каримов И.И. Таҳлили самаранокӣи фаъолияти корхонаҳои хурд ва миёнаи ҚТ ва дар мамлакатҳои ҷаҳон. (2-3 июни 2016 сол). Чорумин конференсияи байналхалқии илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Муаммоҳои актуалии рушди иқтисодиёт ва маориф» ш. Душанбе ДДТТ, 2016 сол.- 0,4 ҷ. ҷ.

12. Каримов И.И. Нақши соҳаи хизматрасонӣ дар баланд бардоштани сатҳи ҳаёти аҳоли дар ҚТ (дар мисоли вилояти Суғд). Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Муаммоҳои баланд бардоштани даромади аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». Донишкадаи соҳибкорӣ ва хизмат (аз 25 ноябри соли 2016). Душанбе – 2016 сол. 0,3 ҷ. ҷ.

13. Каримов И.И. Потенсиали сармоягузори минтақавӣ ҳамчун фишанги рушди фирмаҳои хурд ва миёнаи бизнес (аз 27-декабри 2017 сол). Панҷумин конференсияи илмӣ – амалӣ. ш. Душанбе ДДТТ, 2017 с. - 0,3 ҷ. ҷ.

14. Каримов И.И. Рушди фирмаҳои хизматрасонии соҳаи маишӣ дар баланд бардоштани сарчашмаҳои даромаднокии аҳоли дар ҚТ (дар мисоли вилояти Суғд). Конференсияи илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Ваҳдати миллӣ: давраҳои рушди иқтисодӣ» ДИС ДДТТ силсила: Илмҳои иқтисодӣ ш. Хучанд – 2017с. – 0,3 ҷ. ҷ.

15. Каримов И.И. Ташаккуловарӣ ва рушди корхонаҳои хурд ва миёна дар ҚТ. Панҷумин конференсияи байналхалқии илмӣ – амалӣ дар мавзӯи: «Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир» Муаммоҳои муҳими рушди иқтисодиёти инноватсионӣ бахшида ба «20 – солагии ваҳдати миллӣ ва соли 2017 «Соли ҷавонон» 2-3 июни 2017 с. ДДТТ ш. Душанбе – 0,6 ҷ. ҷ.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Каримова Инома Исмоиловича на тему «Региональные особенности развития и размещения фирм малого и среднего бизнеса (на примере Согдийской области)» представленную на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05. – Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)

Ключевые слова: устойчивое развитие, малый и средний бизнес (МСБ), размещение фирмы МСБ, факторы, влияющие на размещение фирм МСБ, эффективность размещения фирм МСБ, государственная поддержка по развитию фирм МСБ,

Целью диссертационного исследования является разработка концептуальных основ устойчивого развития и размещения фирм МСБ, оценка её современного состояния и разработка научно - практических рекомендаций, направленных на совершенствование механизмов устойчивого развития и повышение конкурентоспособности функционирования малых и средних бизнес - предприятий.

Методологическую основу диссертации составляют общенаучные и специальные методы – диалектический, логический, сравнение, факторное изучение, опрос, анкетирование, экспертные оценки, экономико – математические и другие.

В диссертационной работе уточнены концептуальные основы устойчивого развития малого и среднего бизнеса в регионе. предложено авторское определение понятий «устойчивое развитие», «малый и средний бизнес». Выявлены особенности становления и размещения фирм малого и среднего бизнеса в регионе и устойчивого развития на основе зарубежного опыта развития и размещения фирм малого и среднего бизнеса в регионе.

Проанализировано состояние и устойчивость малого и среднего бизнеса Согдийской области, определены факторы, влияющие на размещение фирм малого и среднего бизнеса на территории региона и дана оценка экономическому потенциалу малых и средних предприятий и пути их использования в регионе.

Определены пути повышения эффективности размещения фирм малого и среднего бизнеса в экономике региона и выделены основные направления государственного содействия по развитию малого и среднего бизнеса и обоснованы модели перспективного развития и размещения фирм малого и среднего бизнеса.

Доказано, что при размещении фирм малого и среднего бизнеса надо обязательно учитывать несколько факторов, и дальнейшее развитие экономики Согдийской области тесно связано с уровнем освоения природных ресурсов и основными направлениями развития производительных сил республики.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Каримов Ином Исмоилович дар мавзӯи «Хусусиятҳои минтақавии рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна (дар мисоли вилояти Суғди ҶТ)», ки ба дараҷаи номзадии илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05. – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (иқтисодиёти минтақа) пешниҳод шудааст

Вожаҳои асосӣ: рушди устувор, бизнеси хурд ва миёна (БХМ), ҷойгиркунии фирмаҳои БХМ, омилҳое, ки ба ҷойгиркунии фирмаҳои БХМ таъсир мерасонад, самаранокии ҷойгиркунии фирмаҳои БХМ, дастгирии давлат оиди рушди фирмаҳои БХМ.

Ҳадафи тадқиқоти диссертатсионӣ ин коркарди асосҳои концептуалии рушди устувор ва ҷойгиркунии фирмаҳои БХМ, арзёбӣ намудан ба вазъият ва коркарди тавсияномаҳои илмӣ – амалие, ки баҳри ба муқаммалгардонии фишангҳои устувори рушд ва баланд бардоштани рақобатпазирии коркардани корхонаҳои бизнеси хурд ва миёна мебошад.

Асосҳои методологии диссертатсия ин усулҳои умумии илмӣ ва махсус - диалектикӣ, мантикӣ, муқоисакунӣ, омӯзиши воқеият, пурсиш, анкетакунонӣ, баҳодихии экспертӣ, иқтисодӣ - математикӣ ва ғайраҳо мебошанд.

Дар қори диссертатсионӣ асосҳои концептуалии рушди устувори бизнеси хурд ва миёна дар минтақа муайян карда шудааст, мафҳумҳои «рушди устувор» ва «бизнеси хурд ва миёна» аз тарафи муаллиф пешниҳод карда шудааст. Хусусиятҳои ташаккул ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар минтақа ва рушди устувор дар асоси таҷрибаи хориҷаи рушд ва ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар минтақа ошкор карда шудааст.

Таҳлили вазъият ва устувори бизнеси хурд ва миёна дар вилояти Суғд гузаронида шуда, омилҳое, ки барои ҷойгиркунии фирмаҳои хурд ва миёнаи бизнес дар минтақаи сарзамин таъсир мерасонад, муайян карда шуда ва нисбати потенциали иқтисодии корхонаҳои хурду миёна ва роҳҳои истифодабарии онҳо дар минтақа арзёбӣ карда шудааст.

Роҳҳои баланд бардоштани самаранокии ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна дар иқтисодиёти минтақа муайян карда шуда ва самтҳои асосии кӯмаки давлат ба рушди бизнеси хурд ва миёна ҷудо карда шудааст ва тамсилаи дурнамоии рушд ва ҷойгиркунии бизнеси хурд ва миёна асоснок карда шудааст.

Исбот карда шудааст, ки ҳангоми ҷойгиркунии фирмаҳои бизнеси хурд ва миёна бояд ҳатман якҷанд омилҳоро ба назар гирифт ва рушди ояндаи иқтисодии вилояти Суғд алоқамандии зич бо сатҳи омӯзиши боигарии табиӣ ва самтҳои асосии тараққиёти қувваҳои истеҳсолкунанда дар ҷумҳуриро дорад.

ANNOTATION

on Karimov Inom Ismoilovich's dissertation on the topic "Regional features of development and placement of small and medium-sized businesses (on the example of the Sughd region)" submitted for the degree of Candidate of economic sciences in the specialty 08.00.05. – Economy and national economy management (regional economy)

Key words: stable development, small and medium business (SMB), placement of SMB firms, factors influencing on the placement of SMB firms, the efficiency of the placement of SMB firms, state support on the development of SMB firms.

The aim of the dissertation is the development of conceptual bases of stable progress and placement of SMB firms, evaluation of its modern condition and the development of scientific and practical recommendations, directed to the perfection of the mechanisms of stable progress and increasing of competitiveness of the functioning of enterprises of small and medium business.

The methodological foundations of the dissertation include general scientific and special methods – dialectical method, logical method, comparison, factor study, poll, survey, expert estimation, economic and mathematical estimation and etc.

In the given dissertation the conceptual bases of the sustainable development of small and medium-sized businesses in the region was clarified, the author's definition of the concepts of "sustainable development" and "small and medium-sized businesses" was proposed, the features of the establishment and placement of small and medium-sized businesses in the region and sustainable development based on foreign development experience and placement of small and medium-sized businesses in the region were revealed.

The state and sustainability of small and medium businesses in Sughd region have been analyzed, factors affecting the placement of small and medium businesses in the region have been determined, and the economic potential of small and medium enterprises and ways to use them in the region have been evaluated.

The ways to improve the efficiency of placement of small and medium-sized businesses in the region's economy have been identified and the main directions of state assistance for the development of small and medium-sized businesses have been highlighted and the model of prospective development and placement of small and medium-sized businesses has been justified.

It has been proved that when placing small and medium-sized businesses, it is necessary to take into account several factors and the further development of the economy of the Sughd region is closely related to the level of development of natural resources and the main directions of development of the republic's productive forces.

**Ба матбаа 20.02.2019 супорида шуд. Ба чопаш 22.02.2019 имзо шуд.
Андозаи 60x84 1/16.Қоғази офсет. Ҷузъи чопӣ 1,5.
Супориши №4. Адади нашр 100 нусха.
Матбааи ДДХ БСТ суроғи 735700, ҶТ, ш. Хучанд,
микроноҳияи 17, бинои 1**